

Punkttællinger

Punkttællinger er et projekt, som begyndte i Dansk Ornitologisk Fugleregistreringsgruppe i 1975.

Ideen er, at den samme person skal gå den samme rute igennem 2 år i træk. Det skal være på samme tidspunkt af dagen og året, samt under nogenlunde ens vejrforhold.

Hvis dette gøres af tilstrækkelig mange mennesker, får man et redskab til at beregne fuglebestandens svingninger år for år. Det er kun de almindeligste arter, ca. 100, som man kan beregne bestandsændringer på.

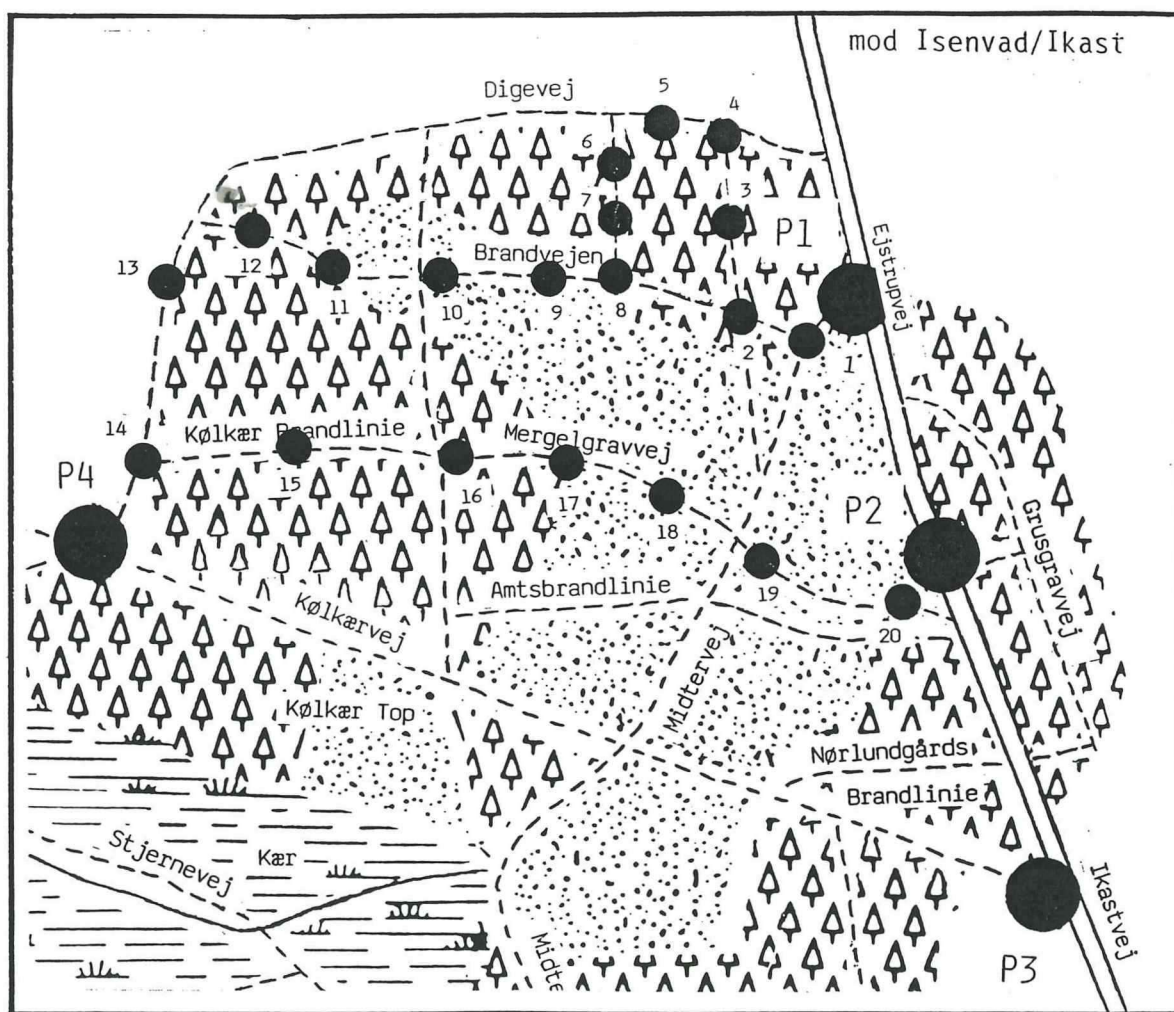
Tællingerne foregår fra 20 punkter, hvor man skal stå stille i 5 min og notere alle arter samt antallet ned (både set og hørt). Det noteres ligeledes, om det er

nåleskov, hede, eng o.s.v. Der skal være 200 m mellem hvert punkt, og turen tager mellem 3 og 4 timer. I hele landet er der hvert år ca. 300 personer, som gentager en rute fra året før, og det gælder både som vinterfugletælling i tidsrummet 20/12 - 20/1, samt som en ynglefugletælling i tidsrummet 15/5 - 15/6.

I de sidste 9 år er der talt både sommer og vinter i plantagen helt mod nord, og det har givet mange spændende oplevelser.

Der kan ikke laves sammenligninger med landsgennemsnit for denne ene rute, da det vil være for tilfældigt.

Se "Rutekortet" med tællepunkterne 1 - 20 nedenfor.

Skovpiber
Nørlund Plantage

Nedenfor vises et skema med en totaloversigt over fugle, som er set ved de 9 tællinger, som er foretaget om vinteren siden 1984/85 i tidsrummet fra 20/12 - 20/1.

De 10 mest almindelige arter er alle nævnt, så man kan se, hvor mange punkter de registreret på, og nedenfor nævnes hvor mange fugle, der er observeret ialt.

Ud over de 10 mest almindelige arter er der set 19 andre arter, som er lagt sammen i den 3. nederste række. Af de 39 øvrige arter i 1985 er de 26 en flok kvækerfinker. Herudover er der set arter som: Sangsvane, gråand, spurvehøg, musvåge, stormmåge, sølvmåge, hættemåge, ravn, musvit, blåmejse, gærdesmutte, solsort, sjagger, stor tornskade, grønirisk, dompap, gulspurv og stor korsnæb.

Vinterfugletælling (alle fugle)

Øverste tal: Antal punkter (20 mulige) hvor hver fugl er set.

Nederste tal: Antal fugle pr. år.

Fugleart- /år	85	86	87	88	89	90	91	92	93
Ringdue	1/ 1	3/ 9		2/ 2	1/ 1				2/ 2
St. flag- spøtte	1/ 1	2/ 2	2/ 4	2/ 2				3/ 3	
Gråkrage		1/ 1	2/ 2	5/ 8	1/ 1	1/ 1	5/ 6	3/ 5	1/ 2
Skovskade	1/ 1	1/ 1		3/ 6	1/ 1	1/ 1	2/ 4	3/ 5	4/ 6
Sortmejse		7/ 18	9/ 14	2/ 2	5/ 6	5/ 10	3/ 4	5/ 21	6/ 9
Topmejse	2/ 3	4/ 10	3/ 12	8/ 13	4/ 13	5/ 13	6/ 11	2/ 5	2/ 6
Fuglekonge	8/ 16	7/ 16	5/ 15	8/ 15	16/ 69	13/ 59	12/ 44	14/ 29	10/ 26
Grønsisken	2/ 13	1/ 1			1/ 1	1/ 1		1/ 1	
Lille korsnæb		3/ 4	9/ 29	2/ 35	6/ 25	4/ 76	1/ 6	7/ 21	16/ 108
Bogfinke	2/ 4	3/ 5	2/ 3		3/ 3	2/ 2	3/ 4	3/ 5	10/ 13
Øvri- ge(19stk.)	6/ 39	9/ 15	3/ 10	4/ 5	1/ 1	6/ 11	9/ 19	6/ 7	8/ 15
Ialt punk- ter	23	41	35	36	39	38	41	47	59
Ialt fugle	78	82	89	106	121	174	98	102	187

Nedenfor vises samme skema for ynglefugletællingen, som foregår i tidsrummet 15/5 - 15/6.

Ynglefugletælling (alle fugle)

Øverste tal: Antal punkter (20 mulige) hvor hver fugl er set.

Nederste tal: Antal fugle pr. år.

Fugleart- /år	85	86	87	88	89	90	91	92	93
Ringdue	10/ 15	12/ 17	9/ 12	3/ 5	11/ 12	8/ 11	8/ 15	13/ 14	12/ 22
Sanglærke	6/ 8	8/ 9	5/ 5	8/ 14	9/ 12	8/ 12	4/ 5	5/ 9	7/ 13
Sortmejse	3/ 3	4/ 7	4/ 5	6/ 11	8/ 10	5/ 8	5/ 7	2/ 4	8/ 12
Rødhals	3/ 4	4/ 5	5/ 6	8/ 9	10/ 15	10/ 13	7/ 8	6/ 6	11/ 17
Rødstjert		2/ 2	3/ 3	3/ 3	4/ 4	6/ 7		4/ 5	2/ 2
Solsort	3/ 3	7/ 7	9/ 11	5/ 6	12/ 19	9/ 11	16/ 18	9/ 10	16/ 22
Sangdros- sel	8/ 9	5/ 6	10/ 11	9/ 10	6/ 6	13/ 16	4/ 4	8/ 11	12/ 14
Løvsanger	7/ 9	13/ 19	11/ 13	10/ 15	12/ 20	12/ 18	11/ 21	9/ 15	9/ 14
Fuglekonge	10/ 12	4/ 7	9/ 16	9/ 15	13/ 19	12/ 18	5/ 11	9/ 11	10/ 27
Skovpiper	9/ 15	13/ 22	9/ 17	8/ 13	8/ 15	9/ 14	9/ 20	8/ 11	10/ 20
Gråsirken	7/ 14	5/ 8	2/ 4	3/ 3			1/ 1		2/ 4
Lille korsnæb	3/ 9		6/ 25	5/ 15	3/ 5	4/ 8	1/ 1	5/ 7	1/ 1
Bogfinke	17/ 29	16/ 29	16/ 36	18/ 39	18/ 45	15/ 34	19/ 49	18/ 51	18/ 58
Gulspurv	6/ 8	7/ 10	9/ 11	11/ 13	10/ 11	5/ 5	6/ 7	6/ 9	5/ 5
Øvrige (33 stk.)	24/ 27	33/ 37	54/ 66	23/ 39	33/ 47	56/ 62	42/ 52	46/ 62	59/ 71
Ialt punk- ter	116	133	161	129	157	172	138	148	182
Ialt fugle	165	185	241	200	240	237	219	225	302

LITTERATURLISTE

Brøgger, Niels P. - Daugård, Bo - Møller, Søren og Stenholt, Henrik
1993.

Nørlund Plantage og Harrild Hede, Historie og Natur

Dybbro, Tommy/Dansk Ornithologisk Forening, 1976
De danske ynglefugles udbredelse.

Lassen, N.
Bidrag til den jydske fuglefauna.

Overgaard, Chr. 1935
Herningegnens fugleliv. Danske Fugle årgang 16, bind 4, hefte 31

Poulsen, C. M. 1961, 1992
Hedelærkens udbredele i Ringkøbing Amt. Flora og Fauna 69. årgang.

Østergaard, Egon 1986-87.
Natfugle i Ringkøbing Amt - Afsnit om hedelærke.

HIDTIL UDKOMNE NUMRE I SERIEN: "RINGKØBING AMTS FUGLELIV"

1. (1986) Niels Ulrich Pedersen: YNGLEFUGLEREGISTRERINGER PÅ VENØ 1985
2. (1986) Egon Østergaard: FUGLE VED SØBY SØ OG DE OMKRINGLIGGENDE BRUNKULSGRAVE 1960-1985
3. (1986) Jens Overgaard Christensen: STATUS FOR YNGLEBESTANDE AF MÅGER OG TERNER I RINGKØBING AMT
4. (1988) J. Hedegård Christensen: FUGLE PÅ BORRISTERRÆNET FØR OG NU
5. (1988) Egon Østergaard: NATFUGLE I RINGKØBING AMT 1986-87
6. (1988) Bo Daugård: FUGLELOKALITETER I IKAST KOMMUNE
7. (1991) Ebba Alstrup og Bo Daugård: HØRBYLUNDE I TEGNINGER OG TEKST
8. (1992) Jan Østerby Olesen: SØBY SØ OMRÅDET. FUGLE OBSERVATIONER. 1991
9. (1992) FUGLE & NATUR - EN GUIDE TIL VESTJYLLAND. Red. Leif Novrup & Egon Østergaard
10. (1993) Carsten G. Laursen: FUGLELIVET I GØDSTRUP SØ. UDVIKLING OG STATUS
11. (1994) Niels P. Brøgger & Bo Daugård: I NATRAVNENS RIGE - FUGLELIVET I NØRLUND PLANTAGE OG HARRILD HEDE. (Tillæg om det øvrige dyreliv).

Tillæg fra bogen:
-
Nørlund Plantage og Harrild Hede,
Historie og Natur

Pattedyr

Jagten i Nørlund Plantage og tilhørende heder har i mange år været drevet ud fra reservatmæssige hensyn. Statsskovvæsnet har specielt ønsket at give kronvildtet et fristed, hvor der er store områder med ro, hvor de sky dyr kan få fred til at formere sig. Palsgård distrikts politik er fortsat at opretholde en stor vildtbestand til glæde for skovens gæster og jyske jægere, der kan glæde sig over at bestanden af såvel kronvildt som råvildt er i stadig fremgang. Det er dog nødvendigt af hensyn til skovdriften og de omkringboende landbrugere, at foretage en vis beskydning. Sannsynligvis vil distriktet af økonomiske og politiske årsager blive nødt til at udleje jagtretten i fremtiden.

Skovdistriktet søger at koordinere publikums aktiviteter, således at de vigtigste vildtlokaliteter udsættes for mindst muligt pres i form af orienteringsløb, militærøvelser m.m.

For at forstå lidt af hvad man kan opleve i Nørlund, er det nødvendigt med i det mindste en hurtig gennemgang af de oftest forekommende pattedyr.

Jeg er ikke videnskabsmand, men har dog en vis erfaring i naturvejledning og mener, at følgende gennemgang giver svar på de oftest stillede spørgsmål.

Kronvildt

Vores største hjorteart. Hjorten vejer fra 100 til 180 kg, hinden 60 til 100 kg. Vinterdragten er gråbrun, sommerdragten rødlig. Om dagen opholder dyrene sig i skoven, om natten søger de føde på åbne hedeområder og på marker udenfor plantagen.

Kronvildtbestanden i Nørlund er vanskelig at bedømme. Dyrene er sky, mest aktive i nattetimerne og vandrer ofte over store afstande; men vi anslår, at der normalt står mellem 50 og 100 dyr i området.

Kronvildtets brunst (parrings-tid) falder i efteråret med størst aktivitet fra slutningen af september til udgangen af oktober.

De største hjorte forsøger at samle hinder omkring sig, kampen mellem hjortene udspiller sig mest i form af brøl. Kun når to jævnbyrdige hjorte konkurrerer om hindernes gunst, kan det komme til egentlig kamp.

Den enkelte hind er kun brunstig i et døgn. Finder der ingen parring sted her, kommer hun i efterbrunst ca. tre uger senere - dette resulterer i en sent sat kalv den følgende sommer. En sent sat kalv vil ofte være bagud udviklingsmæssigt ved indgangen til vintersæsonen. Det er derfor vigtigt at kronvildtet har fred, også i den periode, hvor de brunster.

Efter brunsten forlader hjortene oftest hinderne og finder sammen i småflokke (hjortrudler). Hinderne finder atter sammen med deres årskalve og evt. flere hinder (ofte består hind/kalv rudlerne af flere generationer). Således vil man ofte opleve, at kronvildtet færdes i større eller mindre flokke.

Omkring marts kaster hjorten geviret og et nyt begynder at vokse frem - dette er færdigudviklet sidst på sommeren.

Det første gevir er næsten altid blot to spidser. Ved anden geviropsætning er der som regel 2-3 sprodser på hver stang. Siden kommer der flere sprodser, og hjorten sætter stadigt større og tungere gevir hvert år indtil

10-12 års alderen.

Kronhinderne går enkeltvis og kælder omkring 1. juni. Når kalven er få dage gammel, er det almindeligt, at hinden atter søger selskab med andre hinder og kalve og smaldyr (1 årshinder der kommer i brunst første gang samme efterår.)

Det siger sig selv, at kælvningstiden er kritisk.- Specielt må skovgæsten gøre sig klart, at støder man på småkalve såvel som andre dyrebørn, skal man lade dem være i fred. De er aldrig forladt, selvom det kan se sådan ud.

Kronvildtet volder ofte skov- og landbrugere kvaler. Landmanden kan opleve at få natlige besøg af kronvildt i sine afgrøder. Specielt kartoffelmarker bliver ofte hjemsoget. Om vinteren kan kronvildt, der hjem søger roe-, eller kartoffelkuler, anrette omfattende skader.

I skoven skader kronvildtet ved at bide unge træer, og hjortene fejer deres gevir og beskadiger således barken på enkelte træer; men værst er de skader, der opstår, når dyrene om sommeren skraller barken af træer. I træernes vækstsæson sidder barken løst og bliver flået af træerne i store flager, når dyrene bider i barken. Om vinteren, når barken sidder fast, ses dyrenes gnav kun som mindre barkskader.

Råvildt

Der er en stor bestand af råvildt i Nørlund.

Råvildtet er vores mindste hjorteart, vægten på et voksent dyr ligger omkring 20-25 kg. Sommerdragten er rød, vinterdragten mere grålig med lys aftegning foran på halsen. Spejlet - dvs. halepartiet - er hvidt.

Bukkens gevir (kaldes opsats) benævnes efter antal af ender: spidsbuk - gaffelbuk - seksen-

der. Antallet af ender har ingen direkte sammenhæng med dyrets alder. Bukken taber opsatsen hvert efterår, og en ny opsats udvikles i vinterens løb. Basthuden, der omgiver opsatsen, mens den vokser ud, fejes af mod småtræer om foråret, og herefter begynder bukken at etablere sit territorium. Territoriet afmærkes ved, at bukken fejer småtræer og buske, og ved at han skraber i skovbunden med forklovene. Herved afsættes duftmærker fra kirtler i panden og ved klovene. Den territoriehævdende buk vil forsvare sine enemærker mod indtrængende rivaler. Han kan dog ofte tolerere tilstedeværelsen af ungbukke, der ikke udgør nogen trussel.

Rådyrenes brunst indtræder i sensommeren, men selvom parringen finder sted i august, fødes lammene først i maj. Det hænger sammen med, at råen har forlænget drægtighed. Først sidst på vinteren begynder lammene at vokse i råens liv.

Råen sætter som regel 2 lam. Ligesom bukkene er råerne som regel knyttet til et bestemt område, som de evt. forsvare overfor rivaliserende kønsfæller.

Forskrækker man rådyrene i sommerhalvåret, vil de ofte udstøde deres advarselsignal, idet de løber væk; dyrene "smæler" - det lyder omtrent som en hæs hundegalpen.

Om vinteren ser man ofte råvildtet i småflokke (spring). I Nørlund ser man sjældent mere end 5-6 dyr i et spring.

Råvildtets føde består overvejende, ligesom kronvildtets, af græs, urter og unge lyngskud. De kan forårsage nogen skade i skoven specielt ved at nedbide skud af småtræer i nyplantningerne. Dette imødegås ved enten at indhegne de nye kulturer eller ved at påsmøre kulturtræernes topskud med et ildelugtende vildtaf-

værgningsmiddel. Råvildtbestanden er i stærk fremgang de fleste steder i Danmark. Det har flere årsager, hvoraf de vigtigste er de sidste års meget milde vintre og mangel på ræve som følge af ræveskab.

Ræv

Selvom rævene de seneste år har været plaget meget af sygdommen ræveskab, er der fortsat gode muligheder for at træffe en ræv i Nørlund.

En ræv vejer 6-10 kg, farven er som regel rødlig. Det foretrukne fødeemne er mus, men ræven er næsten altædende.

Ræven parrer sig om vinteren, og tæveræven føder hvalpene i en grav i det tidlige forår. Kuldstørrelsen er oftest 4-6 hvalpe. I løbet af sommeren kan man se hvalpene lege eller jage på egen hånd. Da er de mest nysgerige og mindst sky, og man kan tit komme på ganske nært hold af dem.

Der drives ikke egentlig jagt på rævene i Nørlund; men skovfolkenes skyder hvert år nogle syge (skabede) ræve.

Ræveskab er en hudlidelse forårsaget af skabmider. En skabramt ræv bliver mere eller mindre hårløs, den klør sig ustandseligt, huden bliver skorpet og sårfyldt. Når dyret ikke længere har pelsen til at holde sig varm og tør, tilstøder andre sygdomme. På dette tidspunkt i sygdomsforløbet ser man ofte, at ræven mister sin naturlige skyhed og søger tilflugt i udhuse og staldbygninger. Sygdommen har dødelig udgang for ræve. Den er smitsom, og både hunde, katte og mennesker kan smittes. Behandlingen er dog enkel, når diagnosen er stillet. Vaskning med utøjsmidlet Sebasil er særdeles effektivt mod skabmider hos husdyr.

Grævling

Det er meget sjældent at træffe en grævling i Nørlund. Der drives overhovedet ikke jagt på grævling i Nørlund, men bestanden synes alligevel ikke at vokse, muligvis har ræveskaben en del af skylden. Grævlingen er vort største rovdyr. Den lever en stor del af sit liv i graven, som er karakteristisk ved de dybe furer udenfor hullet, hvor grævlingen slæber jord og "sengehalv" ud. Grævlingen er natakativ og den bedste chance for at se en grævling har man en sommeraften omkring solnedgangstid. Om vinteren sover grævlingen ofte i graven i lange perioder. Den går dog ikke i dvale som nogle bjørne, men kommer gerne op nu og da, når vejret er godt. Grævlingen er altædende. Om sommeren er regnorm det vigtigste fødeemne og manglen på regnorm i Nørlunds sand er måske forklaring på, hvorfor der er så få grævlinge.

Parringen finder sted om sommeren. Grævlingen har forlænget drægtighed og føder 2-4 unger (grise) i februar.

Mår

Både skovmår og husmår kan træffes i Nørlund. Det er begge små rovdyr som vejer 1-2,5 kg. De kan være vanskelige at skelne fra hinanden. Husmåren føler sig dog ofte tiltrukket af bygninger.

Måren er et natdyr. Føden består af mindre pattedyr og fugle. Hunmåren føder 2-5 unger i april, fra den er 2 år.

I forbindelse med rævens tilbagegang er der tendens til, at måren og de øvrige små rovdyr bliver mere almindelige.

Mink

Undslupne mink fra minkfarme i nærheden træffes af og til ikke mindst i og omkring dambruget og Holtum Å.

Det samme gælder for lækat.

Brud og lækat

Bruden er den mindste af mårfamilien. Ca. 20 cm, både krop og hale er brun. Lækatten er næsten dobbelt så lang som bruden og har sort halespids. Begge arter er effektive musejægere.

Hare

Harer er almindelige i Nørlund både i plantagen, i heden og på de omkringliggende marker. De ses mest i sommerhalvåret og er iøvrigt mest aktive i tiden lige før solnedgang til lige efter solopgang. I år med godt vejr i yngletiden får haren 3 kuld af 2-4 unger. Harens yngelpleje strækker sig til, at hunnen op søger killingerne på fødestedet en enkelt gang i døgnet og lader dem die. Efter en måned kan killingerne klare sig selv.

I våde efterår finder man af og til døde harer. De er ofte døde af pseudotuberkulose.

Egern

Især i forbindelse med gode frøår for rødgran og sitkagran er der en del egern i plantagen. Egernet bygger sit kugleformede bo af kviste og græs i træerne. Her føder egernet et par kuld af 3-4 unger hvert år, og her overnatter egernet som regel også.

Andre pattedyr

De øvrige småpattedyr findes naturligvis også i Nørlund. Det gælder smånaverne og insektæderne: muldvarp, spidsmus, pinsvin og diverse flagermus. Som et kuriosum kan jeg nævne,

at vi i sommeren 1991 observerede en vaskebjørn i den nordlige del af plantagen. Det behøver dog ikke være en af de lange ventede indvandrere sydfra, men kan dreje sig om en undsluppet vaskebjørn fra en zoo eller pelsdyrfarm.

Vildtpleje

Der foretages ikke en egentlig fodring i Nørlund. Men der op sættes dog sliksten med mineraltilskud til hjortevildtet, og selvom det er forbundet med en del besvær at få afgrøder til at etablere sig i de tørre, sandede jorde, forsøger vi lidt efter lidt at skabe lidt vildtagre hist og her i brandlinjerne.

Ideen med vildtagrene er at synliggøre hjortevildtet lidt mere for skovgæsterne. Vi nærer foreløbig ingen forhåbninger om at kunne ernære en større vildtmængde eller om at mindske skrælleskaderne i granbevoksningerne.

Om at opleve dyrene

Vil man iagttage vildtet, kan det som minimum anbefales, at man følger enkelte retningslinjer:

De fleste af plantagens dyr er mest aktive om natten eller i perioden omkring solens op- og nedgang.

Det er altså på disse tidspunkter, man skal afsted for at have størst chancer for at se dyrene. Man skal altid færdes imod vinden, da de fleste dyr reagerer med omgående flugt, når de får fært af mennesker. Man bør færdes lydløst og gerne medbringe en kikkert. Som regel er det fint at færdes ad veje og spor, hvor det er til at færdes lydløst.

Gå så ganske langsomt frem og brug øjne og ører.

Kender man solsortens advar-

selssignal: "tjok-tjok" og ved, at det betyder, at en fjende nærmer sig på jorden, bliver man ofte forberedt på mødet med en ræv.

Hvis man sætter sig stille et mageligt sted med god udsigt, er det oftest kun et spørgsmål om kort tid, før noget viser sig: En hare sætter sig på sporet og gør morgentoilette, en ræv passerer på musejagt, et rådyr stiller sig op og nipper til græsset i en lysning, eller måske passerer en rudel kronvildt i majestætisk trav. Under alle omstændigheder skærpes ens sanser, når man sidder stille og bliver èt med den omgivende natur. Måske bliver de bittesmå ting pludselig synlige for en - og spændende: en skarnbasses rullen med en rådyrlort, en tornskades baksen med en løbebille, bekkasinens parringsflugt, ravnens luftakrobatik, eller en honningbis utrættelige søgen efter honning.

Krybdyr og padder

Padder.

Plantagerne i Midt- og Vestjylland er som regel ikke særlig gode til padder, men netop i denne henseende ud-gør Nørlund Plantage en undtagelse. Padder hedder på latin amphibier, hvilket betyder dobbelt liv. Få navne passer bedre, for som bekendt starter padders liv som haletudser, næsten som fisk. Ved forvandlingen ændrer de sig til landdyr og lever som sådan resten af livet.

Det betyder, at padder både er afhængige af vand til at yngle i og af egnede levesteder på land, og her har vi årsagen til, at Nørlund Plantage er så god til padder.

Foreløbig er følgende paddearter registreret i plantagen: butsnudet frø, spidssnudet frø, skrubtudse og lille vandsalamander.

For frøer er det bedste opholdssted på land fugtige arealer. Sumpene langs Kvindebæk og Holtum Å er udmærkede. Her træffes både butsnudet og spidssnudet frø, dog flest af den første art.

Centralt i Nørlund Plantage har vi de store hedemoser fra Ulvemose (Afd. 405), mod nord og vest over Maven og Gåsedam (Afd. 391) og ud langs Hallund Bæk (Afd. 342). Disse fattige moser giver naturligvis kun begrænsede fødemuligheder. Men netop padder, der er vekselvarme, behøver heller ikke så meget føde, så her er en relativ stor bestand af frøer. I de centrale dele er det næsten kun spidssnudet frø, men mod nord også en del butsnudet frøer.

Frøerne omkring Kvindebæk yngler bl.a. i de kunstigt opstemmede damme i Struben, men også andre

steder findes der mindre vandhuller, hvor de yngler. I dette

område er den begrænsende faktor måske netop ynglepladserne. Selvom der er mange frøer, er det mit indtryk, at landopholdsstederne langt fra er fuldt besatte.

I det centrale område er den mest koncentrerede ynglebestand af butsnudet frø i den lille dam ved Bjerregård (Afd. 415). Dammen her er en af de få skovdamme, der er næringsrig, og det præger ynglestedet. En anden god bestand findes i Mergelgraven (Afd. 318 A), også her i en ganske lille dam med en vis næring. Herudover yngler der en del butsnudet frøer i søen i Afd. 343, dog langt færre end spidssnudet frø, der tydeligt dominerer koret i forårstiden.

De spidssnudede frøer yngler især i de store fladvandede hedemoser, der ligger spredt over den centrale del af plantagen. Det er meget vanskeligt at få overblik over, hvor mange der er, da dammene ligger så mange steder, og da frøerne i yngle-dammene ikke er så koncentrerede som butsnudet frø. At de er ganske talrige er utvivlsomt, f.-

eks. er der i Maven talt op til 120 ægklumper og i Brilledammen over 20, og det imedens yngleaktiviteten stadig var i gang. Samtidig er de største kor hørt i søen i Afd. 343, men hvor mange er uklart, da søen er umulig at få overblik over.

Spidssnudet frø findes i flere farvevarianter: En form der har en tydelig gul stribe ned midt af ryggen, en ustribet form, der ligner butsnudet frø og endelig en "leopardplettet". Den sidstnævnte er dog ikke fundet i Jylland. I Nørlund Plantage findes både den stribede og den ustribede form. Den stribede er langt den hyppigste. Dette passer godt med tidligere iagttagelser af, at den stribede er den almindelige form i hedemoser og andre næringsfattige steder, medens den ustribede generelt er mere almindelig i næringsrige moser.

Skrubtudse hører ligesom frøerne til springpadderne. På land lever den mere skjult og er natakativ. Den er til gengæld ikke så afhængig af fugtighed som frøerne, faktisk kan den leve på endog meget tørre biotoper. Bestanden i Nørlund Plantage er ikke overvældende stor. De vigtigste ynglepladser er usikre, men i landfasen træffes skrubtudserne hist og her i hele plantagen.

Lille vandsalamander overses meget nemt på land, men når den kommer til ynglepladserne, kan man registrere den. Lille vandsalamander kan yngle i næsten alle vandhulstyper, blot der ikke er fisk. Det er dog helt klart, at ynglebestandens størrelse er afhængig af udbuddet af føde, så i de næringsfattige søer er den spredt. Derimod kan der være mange i små og næringsrige damme. Det ses bl.a. i den tidligere nævnte mergelgrav i Afd. 318 A og i den lille dam ved Bjerregård.

De fladvandede hedesøer i Nørlund Plantage vil ofte tørre ud i regnfattige somre. Hvis udtørringen sker tidligt på sæsonen, vil paddernes yngel gå tabt det pågældende år. Imidlertid vil fordelene ved udtørringen ofte mere end opveje et enkelt års ungetab. Ved udtørringen dør eventuelle indvandrede fisk, ligesom mængden af rovinsekter falder markant. Derfor vil padderne de følgende år have væsentlig højere ynglesucces, og det vil til fulde opveje et enkelt års tab.

Desuden viser det sig, at især frøer kan fremskynde forvandlingen. Den udtørrende dam vil, alt andet lige, være meget varm, og dette, muligvis kombineret med sult, får haletudserne til at forvandle sig til meget små frøer.

Krybdyr.

Krybdyr er ikke nært beslægtede med padder (derimod med fugle), men da begge grupper er vekselvarme og indeholder relativ få danske arter, slås de ofte sammen.

Af krybdyr findes der fem arter i Danmark, og heraf er de fire truffet i Nørlund Plantage, nemlig skovfirben, stålorm, hugorm og snog.

Fælles for krybdyr er, at for at de trives, skal en række krav være opfyldt: Fødekilder, mulighed for at solbade, dækning for fjender og uforstyrrede steder til vinterdvale. Hvis disse krav er opfyldt, så kan dyrene også trives, og i den henseende er Nørlund Plantage særdeles god.

Skovfirben er det mest almindelige sete krybdyr i plantagen. Det lever af edderkopper, bænkebidere og insekter, så fødekra-
vet er så at sige opfyldt overalt. Det er dog tydeligt, at

nogle områder har flere firben end andre.

Krybdyr er specialiserede i at klare sig med lidt mad. I forhold til varmblodede dyr som pattedyr kan krybdyr opretholde livet med ca. 1/8 af føden, i kraft af at de udnytter solvarmen til at opnå en høj legemstemperatur.

På de store åbne hedeområder er fødegrundlaget dog meget lille, og bestanden af firben er sparsom. Langs skovbrynene og ved skrænterne ned mod de fugtige områder og på grøftekanter smutter firbenene derimod livligt omkring. I det hele taget er firben mest talrige på grænser mellem forskellige landskabselementer. Her kan dyrene udnytte føden fra begge landskabstyper, og alt andet lige får de større fødeudbud.

Stålormen er en rigtig græsrodsbevægelse. Den tilbringer størstedelen af sin tid under plantelaget og overses nemt. Hvis man går ud på lune sommeraftener, kan man dog finde den.

Når aftenen begynder at blive kølig, kryber stålormene ind under sten og pæle, der ligger på jorden, og som solen har varmet op i dagens løb. Når man kigger herunder, finder man stålormene, og man bliver nemt forbavset over, hvor talrige de kan være. Dette gælder også i Nørlund Plantage. Her kan stålormene træffes de samme steder som skovfirbenene, dvs. næsten overalt, og måske endda i større antal.

Føden for stålorm er især regnorme, snegle og larver af forskellige art. Byttedyr der kan være ganske talrige de fleste steder. Samtidig er stålormens fødebehov endnu mindre end firbenenes, da deres foretrukne kropstemperatur er lidt lavere, og de samtidig lever "langsommere".

Slangerne i Nørlund Plantage, hugorm og snog, er højere oppe i fødekæden end øglerne, og deres fordeling efter fødegrundlaget ses tydeligere.

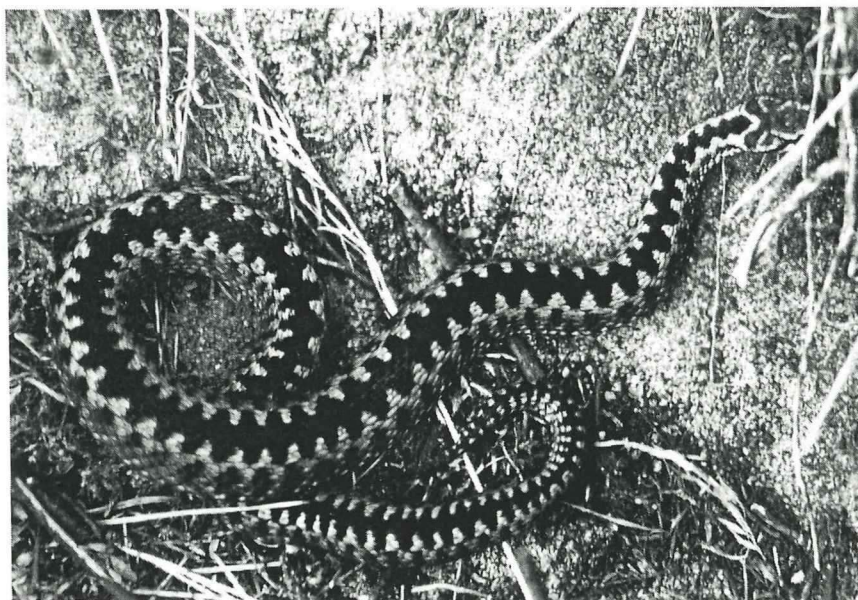

Hugorme forbindes med lyng, og det er da også rigtigt, at hvor der er lyng, er der som regel hugorme. Men hvor der er Hugorme, behøver der ikke være lyng. Hugormene kan træffes overalt i Nørlund Plantage, men i meget forskellige tætheder. Hugorme lever af små hvirveldyr: mus, firben, fugleunger og frøer. Så hvor byttedyrene er talrige, der er hugormene også. Flest hugorme ses langs åerne i syd og i nordkanten af det store moseområde imod NV.

Mindre populært er det måske, at der også ofte er en del hugorme omkring husene.

I kraft af menneskelig aktivitet bliver her en bedre jordbund og dermed flere mus og spidsmus.

I 1940-erne lavede zoologen H. Volsø en undersøgelse af hugorme, og han nævner heri, at hugormene på de jyske heder generelt er væsentlig mindre end andre steder. Han antager, at årsagen er, at de her især må leve af firben, da bestanden af mus er meget spredt. Måske er dette netop tilfældet i Nørlund Plantage. Det er i hvert fald slående, at de fleste hugorme herude er små, og at dyr på over en halv meter er sjældne. I undersøgelser fra Mols var de fleste voksne dyr ellers 50-60 cm.

Samtidig ser det ud til, at hugormene bliver kønsmodne i en ret lille størrelse, (under 40 cm for hanner), hvad der kunne tyde på, at det faktisk er væksten, der er langsom, og ikke blot at dyrene har mange fjender og ædes, før de bliver gamle og store.

Snoge lever først og fremmest af padder og fisk. De ses derfor næsten de samme steder som frøerne, i sumpene langs åerne og i de store hedemoser i de centrale dele af plantagen. Generelt er antallet af snoge lavere end antallet af hugorme, og da snogen samtidig er mere vagtsom, skal man liste, hvis man vil have den at se.

Snogen søger mere ud i selve sumpene end hugormen, men den kan også træffes langt fra vand, da den kan vandre langt. Snogen lægger, i modsætning til de andre krybdyr i Nørlund Plantage, æg. Dens foretrukne æglægningssteder er møddinger, kompostbunker og andre steder, hvor der ligger materiale og rådner, og derved udvikler varme. Efterhånden som møddinger er forsvundet ved gårdene, er gode æglægningssteder blevet sjældnere. Heldigvis er snogen kendt for at kunne vandre langt, men det er ikke usandsynligt, at netop manglen på æglægningspladser betyder en del for snogens generelle tilbagegang.

Dagsommerfugle og andre småkræ

Dagsommerfuglene er vel den insektgruppe, der gennem tiderne har fascineret og interesseret os mennesker mest. Og selv om kun en enkelt dansk sommerfugleart holder til i lukket skov, så vil man kunne finde mange forskellige arter i Nørlund Plantage. De store åbne hede- og moseområder giver gode livsbetingelser for en lang række arter, og langs skovvejene ser man ofte sommerfugle, der suger nektar fra urtevegetationen eller blot gemmer sig.

Under mine undersøgelser er det fortrinsvis de store hedeområder ved Kølkærvej/Midtervej samt moseområdet ved Stjernevej, der er besøgt.

I Nørlund Plantage er der fundet tre arter af bredpander. Det drejer sig om stor bredpande (*Ochlodes venata*), samt stregbredpande (*Thymelicus lineola*) og skråstregbredpande (*Thymelicus sylvestris*). De to sidstnævnte arter ligner hinanden meget og kan derfor være vanskelige at bestemme i felten.

Bredpander kan man forvente at iagttage gennem hele sommeren. Arterne sidder ofte i græsvegetationen, og skræmmer man dem op, vil man se, at de har en hurtig og svirrende flugt.

En af de få dagsommerfuglearter, der er tiltaget i antal i de seneste år, er sortåret hvidvinge (*Aporia crataegi*) og den har man også mulighed for at iagttage langs de åbne skovveje i Nørlund Plantage.

De hvide kålsommerfugle er velkendt af alle, og man kan træffe de tre arter stor kålsommerfugl (*Pieris brassicae*), lille kålsommerfugl (*Pieris rapae*) og grønåret kålsommerfugl (*Pieris napi*) i stort antal mange steder i de åbne områder.

Som en af årets første dagsom-

merfugle dukker aurora (*Anthocharis cardamines*) frem allerede i april måned. Mens den flotte han ikke kan forveksles med nogen anden dansk dagsommerfugl, kan man godt forveksle hunnen med en kålsommerfugl.

En anden af de dagsommerfugle, man træffer tidligt på året, er citronsommerfuglen (*Gonepteryx rhamni*). I marts måned kan man se de første eksemplarer, der er vågnet op fra deres vinterhi. Citronsommerfuglen overvintrer nemlig som voksen i

f.eks. hule træer. De første, der dukker op, er de flotte, citrongule hanner; hunnerne kommer først lidt senere. Efter parringen lægger hunnen sine æg på tørstetræ (*Frangula alnus*) eller korsved (*Rhamnus cathartica*), og her er det bemærkelsesværdigt, at sommerfuglen kan finde frem til disse buske imellem andre buske og træer, vel og mærke inden bladene er kommet frem.

Danmarks nationalsommerfugl, nældens takvinge (*Aglais urticae*), kan man også træffe i Nørlund Plantage og ligeledes dagpåfugleøje (*Inachis io*).

Admiralen (*Vanessa atalanta*) må hvert forår flyve fra sydeuropa for at komme til Nørlund Plantage, idet den ikke kan overvinde på vore breddegrader - så det er ikke kun trækfugle, man kan iagttage ved en tur i skoven, men også træksommerfugle.

Den store markperlemorsommerfugl (*Mesoacidalia aglaja*) har jeg truffet en enkelt gang under mine ture i området. Den var i selskab med nogle eksemplarer af storplettet perlemorsommerfugl (*Issoria lathonia*) på vegetationen langs et skovbryn.

Af perlemorsommerfuglene er den almindeligste art i Nørlund Plantage brunlig perlemorsommerfugl

(*Clossiana selene*). Det er især ved de fugtige hede- og moseområder langs Midtervej og Stjernevej, man finder mange eksemplarer af den.

Sandrandøje (*Hipparchia semele*) er mest udbredt langs kysten, men den findes også på de magre, sandede hedejorde i Nørlund Plantage. Jeg har ofte set arten langs skovveje og brandbælter i de åbne områder.

Græsrandøje (*Maniola jurtina*), engrandøje (*Aphantopus hyperantus*) og okkergul randøje (*Coenonympha pamphilus*), forekommer alle almindeligt, hvor der er åbne, græsbevoksede arealer.

Knap så almindelig er moserandøje (*Coenonympha tullia*), men den forekommer et par steder, hvor der er fugtig hede/mose.

Under sin færd i plantagens åbne områder vil man måske finde en sommerfugl, der på oversiden er ensfarvet brun, mens dens underside er grøn. Det er i så fald et eksemplar af grøn busksommerfugl (*Callophrys rubi*), man står overfor. Arten træffes oftest i kanten mellem heden og skoven, hvor den kan sidde på træers og buskes blade og på grund af sin grønne underside være vanskelig at få øje på. Men den findes i Nørlund Plantage, idet jeg har truffet den et par gange. I forsommeren 1993 fandtes den i hundredevis på Harrild Hede.

Noget oftere har jeg set Lille Ildfugl (*Lycaena phlaeas*) og dukatsommerfugl (*Lycaena virgaureae*), men deres farver er selvfølgelig også mere iøjnefaldende.

Af de egentlige blåfugle har jeg til og med sæsonen 1992 fundet fire arter. Det drejer sig om almindelig blåfugl (*Polyommatus icarus*), bøllebålfugl (*Vacciniina optilete*), samt de næsten ens arter argusblåfugl (*Plebejus argus*) og foranderlig blåfugl (*Plebejus idas*).

Alt i alt er der altså indtil nu

iagttaget 27 forskellige dagsommerfuglearter i Nørlund Plantage, men yderligere undersøgelser vil sikkert kunne bringe tallet op på 30-35 arter. I Danmark er der p.t. ca. 68 ynglende arter, så med ca. halvdelen af disse arter er området i høj grad et besøg værd, også for den dagsommerfugleinteresserede.

Under mine ture i området på udkig efter dagsommerfugle er jeg naturligvis stødt på andre småkræ, bl.a. natsommerfugle - der på trods af navnet udmærket kan flyve om dagen.

Men der er altså tale om helt tilfældige observationer. En tilbundsående undersøgelse af natsommerfuglefaunaen ville sandsynligvis afsløre flere hundrede arter.

Sort måler (*Odezia atrata*) er en af disse dagflyvende natsommerfugle, man i juni/juli kan træffe på fugtige steder med græs. Den er let at kende på sin ensfarvede, brunsorte overside med hvide frynser ved forvingespidsen.

Et par gange har jeg fundet et eksemplar af lille natpåfugleøje (*Saturnia pavonia*), der til trods for sit navn er en stor natsommerfugl, der gerne flyver om dagen.

Snerresværmeren (*Hyles gallii*) findes også i Nørlund Plantage, idet jeg på et eksemplar af planten gederams (*Chamaenerium angustifolium*) fandt en stor larve af denne art. Den voksne snerresværmer må derfor nødvendigvis også kunne træffes i området.

Så at sige overalt i plantagen, hvor der blot er en smule græs, vil man kunne træffe det lille halvmøl okkergult græsmøl (*Agriphila tristella*). Om dagen sidder den og hviler på græssetrå, men den jages nemt op.

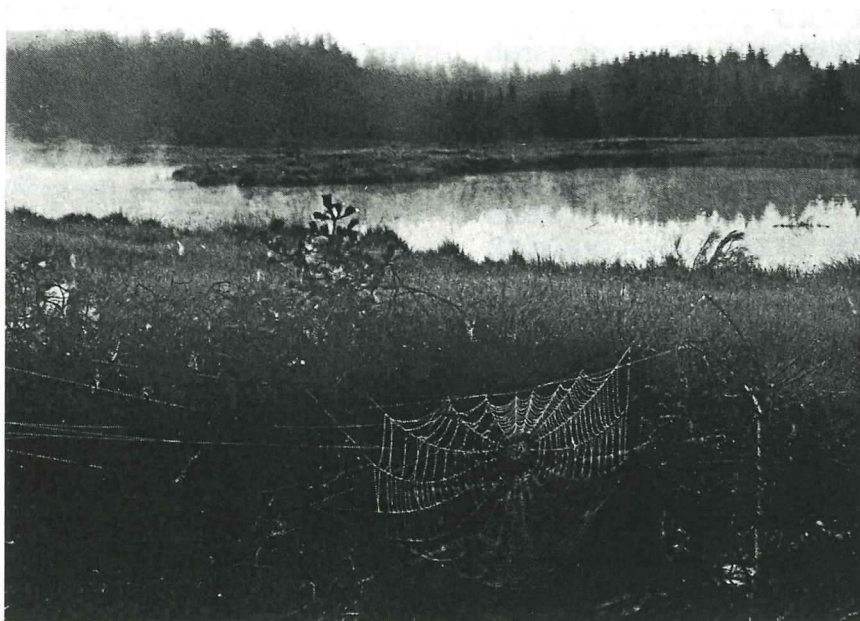
Udover sommerfugle, vil man også langs skovvejene og i de åbne

områder, kunne træffe andre store, flyvende insekter - nemlig guldsmede. Jeg har under mine ture fundet tre arter, men en mere målrettet undersøgelse af guldsmedefaunaen, vil utvivlsomt afsløre flere arter. Gulplettet libel (*Sympetrum flaveolum*) har jeg truffet mange gange i moseområdet ved Stjernevej, og de to vandnymfearter blå vandnymfe (*Coenagrion pulchellum*) og rød vandnymfe (*Pyrrhosoma nymphula*) ses ofte siddende på vegetationen i fugtige områder.

To billearter er også kommet i min notesbog med observationer af livet i Nørlund Plantage. Det er de to sandspringerarter grøn sandspringer (*Cicindela campestris*) og brun sandspringer (*Cicindela hybrida*). På skovvejene vil man ofte se disse hurtige og solelskende biller, der er gode flyvere. Når man kommer for tæt på dem, vil de flyve ca. fem meter, før de sætter sig igen, og af egen erfaring ved jeg, at det kan være svært at fange dyret. Men når man har den i sit net, vil man kunne se dens store øjne og kraftige kindbakker, der sammen med dens hurtighed gør

den til en dygtig jager. Den sidste af Nørlund Plantages beboere, som jeg vil omtale, er nok også samtidig den mest sjældne. Den 15. maj 1992 fandt jeg to hanner af edderkoppen *Eresus niger* (arten har ikke noget dansk navn) ved hedearealet langs Kølkærvej og endnu en han den 9. maj 1993 på Harrild Hede. At det netop var hanner, jeg iagttog, var ikke helt tilfældigt, idet de vandrer frit omkring på jorden. Hunnerne derimod lever fast ved deres spind, der er anbragt mellem eksempelvis lyngtuer. Desuden er hannen også den mest iøjnefaldende - dens forkrop er fløjlsort og bagkroppens overside er rød med seks sorte, runde pletter. Hunnen er fløjlsort over hele kroppen.

Nørlund Plantage synes at kunne fremvise en stor og spændende artsrigdom af insekter og edderkopper, så jeg kan kun anbefale, at man kigger nærmere på disse dyregrupper. Med et net, et glas og en insektbog vil man kunne identificere mange af områdets småkræ.

Insekter

Besøger vi Harrild Hede i sensommeren, vil vi ofte se nogle gråhvide kokoner i toppen af lyngrisene, hvor de sidder og glimter i solen. Det er kokonerne af Lyngens Penselspinder.

Sommerfuglen er ikke særlig iøjnefaldende, men biologisk set er den meget interessant.

Hannen er brunlig med to lyse pletter på forvingerne. Vi kan møde den flyvende i det tidlige efterår. Hunnen derimod er vingeløs og forbliver efter klækningen i sin kokon og opsøges her af hannen, der parrer sig med hende. Kort efter dør hun i kokonen, og de befrugtede æg overvintrer i hendes krop. Hannerne tager kulden sig af.

Mig bekendt er der ikke foretaget systematiske indsamlinger af insekter på Harrild Hede, og der foreligger ingen offentliggjorte lister over insektlivet.

Selv har jeg på mine vandringer iagttaget en del insekter. Et af de smukkeste er Natpåfugleøje. Sommerfuglen ser man sjældent, da den, som navnet siger, kun er fremme i de mørke timer. Men den store grønne larve med de stive børster kan man af og til finde på lyngbuskene, og nær ved jordoverfladen omkring grunden af lyngbuskene forpupper den sig i sin brune kokon.

Egespinderen, Græsspinderen og Brombærspinderen ses også på de midtjyske heder. I dagtimerne er det mest larverne, man ser.

Den voksne Egespinder kan variere utrolig meget i farvetegning, så meget at man skulle tro, at det drejede sig om forskellige arter. Farven kan variere fra lys brun over mørkebrun til næsten olivengrøn - noget der er blevet iagttaget gennem talrige klækningsforsøg, hvor man fodrede larven med forskellige foderemner, før den forpup-

pede sig. Alt efter foderemnet, fik de voksne sommerfugle forskellige farver.

Jeg har ikke selv set Egespinderen på Harrild Hede, men har fundet larven af Græsspinder nær Kvindebækken en enkelt gang, samt larven af Brombærspinderen adskillige gange. Den kendes på sin lyse gyldne farve afbrudt af mørke ringe langs hele kroppen. Den rødfrynsede Bjørnespinder har jeg iagttaget flyvende et par gange i området nær Røgeltop.

Ejendommelig blandt de såkaldte nat-sværmere er Gammauglen, der flyver om dagen og er meget almindelig i vore hedeegne - også på Harrild Hede. Den har fået navn efter det hvide tegn på forvingerne, der ligner det græske bogstav gamma.

Lynguglen er ligesom Gammauglen en dagflyver. I farvetegning falder den utrolig godt sammen med den blomst-rende lyng, og larven ligner en lille lyngkvist og sidder ofte i de yderste grene af lyngen, hvor den er godt kamufleret.

Den flyver i to generationer, hvor den første generations larver er knyttet til Blåbær, mens den senere generation flyver samtidig med lyng-ens blomstring.

Jeg har set den på andre midtjyske heder, men ikke på Harrild Hede.

Spidsvingemålerne er små sommerfugle, som til stadighed jages op, når man færdes gennem lyngen. Så snart de sætter sig til hvile i lyngen, er de meget svære at få øje på.

De forskellige arter er meget vanskelige at skelne fra hinanden, da de er meget ens i deres grålige og brune farvetegninger. Det gælder især de to almindeligt forekommende arter Ortho-

litha mucronata og *plumbaria* (har ingen danske navne), der da også længe blev betragtet som samme art.

Den ene flyver fra maj til juni, mens den anden flyver fra slutningen af juni til midten af august. De overlapper hinanden i juni, men kan da normalt kendes fra hinanden på, at den ene er laset og affløjjet, mens den anden er nyklækket og frisk.

Sammen med de to spidsvingemålere må også nævnes selve Lyngmåleren. Den er almindelig på alle vore heder og op-træder i flere generationer i løbet af sommeren.

Blandt køllesværmerne kan man møde to arter på Harrild Hede. Det er Stor Køllesværmer og Seksplettet Køllesværmer. Det er metalskinnende sommerfugle i grønne, røde og hvide farver. Navnet har de fået på grund af følehornenes udformning. De er dog ikke specielt knyttet til hedens planter, da larvens fødeplanter (Kløver, Vikke og Kællingetand) ofte findes udenfor hederne. Den sidste træffer vi dog almindeligt blandt hedens planter, især langs hedeveje og -stier.

De gule pergamentagtige kokoner ses jævnlige på græsstrå af Bølget Bunke eller i spidsen af lyngrisene.

Af andre gæstende sommerfugle har jeg truffet Tidselsommerfuglen en enkelt gang i sensommeren på den blomstrende lyng. Det er anden generation, som er klækket herhjemme. Den første generation kommer hvert år flyvende hertil fra Nordafrika og Sydeuropa. Arten er en udpræget vandre-sommerfugl, men kan dog under gunstige forhold overvintre som voksen i Danmark.

I randzonerne af Harrild Hede, hvor der er en mere yppig vegetation, møder vi Dukatfugl, Ildfugl og forskellige arter af blåfugle. Af og til flyver de ind over hederne, men hører ikke

specielt hjemme her. Det samme gælder Spætvinger og den lille Perlemorsommerfugl. Inde over de åbne hede-flader flyver de sjældent.

Blandt de enligt levende bier kan vi møde Silkebier, Vejbier og Jordbier. De første bygger ikke rede på heden, men eksempelvis i husmure og søger blot nektar og pollen på hedens planter. De to andre grupper bygger ofte deres reder i de hårdttrampede hestetiers sand. Det er ligesom hos gravehvepsene hunnernes arbejde alene at sørge for afkommet.

Ofte ser man hele kolonier på vejene. Det er ikke fordi bierne er sociale, men fordi stedet passer dem. Den enkelte hun sørger hver for sit eget afkom. Flere af arterne flyver på de blomstrende piletræer i det tidlige forår, og her kan vi møde dem langs Kvindebækken og Holtum Å.

Men vi møder også den sociale Honningbi på Harrild Hede. Det skyldes ofte, at biavlerne sætter deres stader op i nærheden eller på selve heden for at få del i den eftertragtede lynghonning. Ellers er det kun Humlebi-erne, vi finder blandt de sociale bier.

Blandt gravehvepsene er Sand- og Vejhvepsene de almindeligste. Som de enligtlevende bier mødes de kun i parringstiden, hvorefter det er hunnens opgave at sørge for afkommet.

Reden graves ud i sandet, hvor det er nogenlunde fast. I modsætning til bierne er hvepsene rovdyr og forsyner deres afkom med dyrisk føde af forskellig art.

Hos Sandhvepsene er det især sommerfuglelarver, mens Vejhvepsene bruger edderkopper som bytte. Byttet transporteres gående hjem til reden.

Mange adfærdsforskere, fra franskmanden Fabre til de hollandske forskere Tinbergen, Baerends og

Adriaanse, har studeret Sandhvepsenes adfærd. Man har været meget interesseret i, både hvordan byttet behandles af moderhvepsen, og hvordan hun finder tilbage til reden efter jagten - om hvepsen handler rent instinktivt, om den kan lære eller om dens adfærd er en kombination af begge dele.

For den, der ønsker at bidrage til denne forskning, er der rig lejlighed til at studere dyrene på vore heder - også Harrild Hede.

I sensommeren træffer vi en gravehveps af et helt andet udseende. Den er sort med gule tegninger på bagkroppen. Den optræder næsten til frosten kommer i oktober, og vi kan passende kalde den for Sildig Gravehveps. På latin hedder den Mellinus arvensis.

Dens rede findes ofte ved grunden af lyngbuskene langs med stier og veje. I modsætning til Sand- og Vejrhvepsenes rede er reden hos denne hveps let at finde på grund af den ofte vulkanagtige sandkegle, der findes ved boets indgang.

I fødebiologi og -adfærd afviger den også fra de førnævnte hvepse, idet den fanger fluer, som den transporterer flyvende, fastholdt mellem benene. Selve boet adskiller sig også fra de andres, ved at hovedgangen indeholder flere sidegange med redeanlæg.

Også billerne er talrigt repræsenteret på Harrild Hede. Her falder især de livlige og farvestrålende sandspringere i øjnene. Nogle er irgrønne, mens andre har mere afdæmpede farver. Det drejer sig især om arterne Markspringer, Brun Sandspringer og Skovsandspringer; den første er den mest almindelige.

Fælles for dem alle er, at de er grå-dige rovdyr, både som larve og som imago (voksant insekt).

I forsommeren kommer de overvintrende hunner frem og får travlt

med at sikre den næste generation, der bliver til biller, når sommeren er ved at være forbi.

I den mellemliggende periode har de levet som larver i dybe rør, som de har gravet på steder, hvor sandet er fasttrampet.

Nede i røret sidder larven og venter på sit bytte. Når det kommer for tæt på rørets munding, griber larven det med de kraftige kæber og trækker det ned i røret, hvor det fortæres. Føden består af insekter og edderkopper, som kravler rundt på overfladen.

Er man tålmodig, kan man somme tider være heldig at få larven at se ved at stikke et græsstrå ned i røret. Larven vil da gribe om strået, og med et snuptag kan man hive larven op af røret, hvis den ikke når at klemme sig fast i gangen.

Larvens eneste fjende er hunnen af den lille Myrehveps. Den er vingeløs og kravler omkring for at finde en sandspringerlarve, som den uskadelliggør med sin giftbrod, hvorefter den lægger sit æg på larven, der så tjener som føde for dens afkom.

Den har specialiseret sig i at nedlægge sandspringerlarver og undgår instinktivt de faretruende kindbakker hos sandspringerlarven.

Jeg har set denne hveps en gang på Harrild Hede på en sti nær Kvindebækken.

Til sidst skal nævnes Lyngens Bladbille, vel nok det mest tilpassede insekt til heden og en af dens karakterplanter.

Når forårsvarmen begynder at slå igennem, kommer de frem fra deres vinterhi i lyngskjoldet for at parre sig og lægge æg - grundlaget for sommergenerationen. Hver hun lægger nogle få hundrede æg, og de første larver begynder først på sommeren at æde af lyngens blade. Midt på sommeren forpupper de sig under mos og lav i lyngbunden. Nu har lyngen fred i et par uger, men når

de nye biller kommer frem, kaster de sig over lyngens friske bark og blade med en glubende appetit. Ofte sidder billerne så tæt, at de helt kan afløve lyngplanterne, og på kort tid får lyngen et trist udseende, der viser sig som brune pletter i en ellers grøn lynghede.

Når temperaturen falder, daler også billernes ædeaktivitet, og de begynder at gemme sig i lyngskjoldets morlag, hvor de kan klare sig selv i strenge vintre. Gammel lyng eller lyng, der af en eller anden grund trives dårligt, er særlig udsat, og da mange af vore heder, også Harrild Hede, er inde i en slags "forfaldsperiode", rammer angrebene hårdt sammenlignet med tidligere, hvor hederne blev holdt unge gennem stadig brug til græsning for kreaturer, og hvor de blev slået til vinterfoder eller blev brændt af, når de blev for gamle.

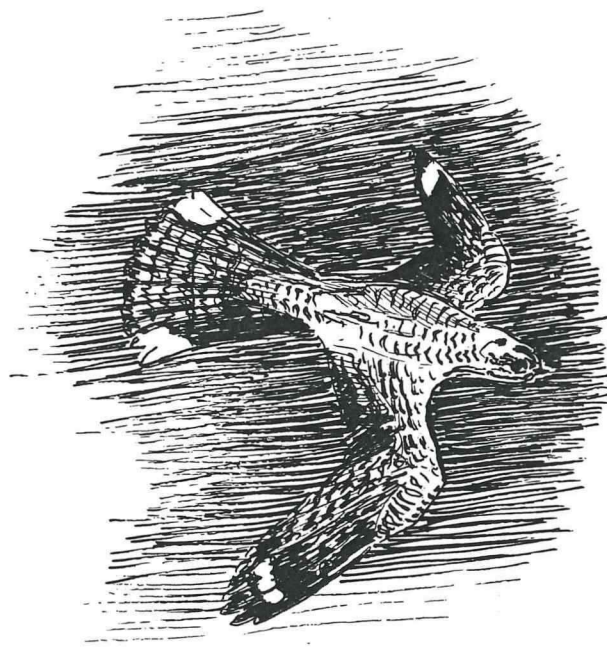
Om årsagerne til billernes masseoptræden er der delte meninger. Nogle mener, at fugtighed i det tidlige forår og i forsom-

meren er gunstigt for billerne, mens andre henviser til sensommertørke som en væsentlig faktor. Men endnu mangler vi det rette svar trods ihærdige undersøgelser. Opgaven må være at finde andre bekæmpelsesmetoder, som kun rammer lyngbillerne. Det bedste vil imidlertid være at holde hederne i en sådan stand, at de selv kan modstå angrebene. Heden og Lyngens Bladbille hører nu en gang sammen.

Lokale entomologer burde øge indsatsen for at fremme kendskabet til hedens insektliv i særdeleshed på de mange fredede heder, herunder Harrild Hede.

Den store engelske naturhistoriker Gilbert White siger et sted i sin berømte bog "Selborne - et sogns natur og fugleliv", at "Naturen er så rig, at den egn, der er bedst undersøgt, ofte viser den største mangfoldighed" - eller sagt på en anden måde, naturen rummer mere end vi umiddelbart aner - en væsentlig grund til at gå på opdagelse i den og passe bedre på den.

ISBN 87-984892-0-8
ISSN 0902-7025